

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

**«O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISH YO‘NALISHLARI VA
ISTIQBOLLARI YOSHLAR NIGOHIDA»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYA**

Toshkent – 2024

V SHUBA

<i>Raxmonova Z.R. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa darslarini o'tkazishda o'zbek xalq cholg'ularini o'rgatish uslubiyoti (boshlang'ich sinflar misolida)...</i>	391
<i>Abdumannobova M. Insonning ruhiy rivojlanishida munosabatlar ta'siri va ularni takomillashtirish zarurati.....</i>	395
<i>Mamayusupova G.F. Yoshlarni zamonaviy kasblar va chet tillariga o'qitish tizimini yaratish.....</i>	398
<i>Ahmatqulova Sh.B. O'rta yoshlilar psixologiyasi: sabab va yechimlar</i>	401
<i>Akromova N.R. Ontogenez psixologiyasi vazifasi va ahamiyati.....</i>	403
<i>Raxmatqulova G., Yunusova N. Ma'naviy tarbiya – taraqqiyot poydevori.....</i>	405
<i>Mullajanova X.Y. Ma'naviy merosning tarixiy ahamiyati va barkamol yoshlarni tarbiyalashdagi o'rni.....</i>	408
<i>Kobiljonova J.J. "Uzbekistan-2030" strategy implementation of directions and perspectives on strategy from the youth's point of view</i>	412
<i>Qobilova M.S. Konstitutsiya yoshlarda siyosiy madaniyatning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.....</i>	416
<i>Feruz M.X. Yoshlarga oid davlat siyosati – yoshlar salohiyatini oshirishdagi muhim vosita.....</i>	419
<i>Sardor K.N. Temuriyzoda Shohruh Mirzo hukumronligi davrida temuriylar saltanatida aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha tabobat maktablarining faoliyati.....</i>	424
<i>To'xtayeva D.Sh. Madaniyat sohasidagi islohotlar bilan kelajakka nazar</i>	427
<i>Sultanova Z.I. Yuksak ma'naviyatli avlod-uchinchi renessans bunyodkorlari... </i>	430
<i>Mustafoyeva S.S. Yoshlarga oid davlat siyosatida ma'naviyat va ma'rifat masalalari.....</i>	432
<i>Qudratullayeva E. Yoshlarga oid davlat siyosati, ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha islohotlar.....</i>	435
<i>Nadjimova N.A. Raising the spiritual thinking of the young generation the role of music education.....</i>	438
<i>Mirzayeva M.M. Globallashuv jarayonida yoshlarda mafkuraviy immunitetni kuchaytirish zaruriyati.....</i>	441
<i>Мелихонов Б. Социально-психологические детерминанты воспитания молодежи</i>	444
<i>Melixonov B. Socio-psychological features of youth education based on national values.....</i>	445

<i>Karabayeva M.T.</i> Til va nutq madaniyat ko'zgasida	450
<i>Axmedova M.A.</i> Gender yondashuv asosida o'smir yoshdagi o'quvchilarni badiiy-estetik rivojlantirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari	453
<i>Axmedova M.M.</i> Folklor janrlarining progmatik belgilari hikoya aspektida.....	458
<i>Ochilov A.S.</i> O'smirlar psixoenergetikasi muammosini o'rganish va uni rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish.....	461
<i>Тошматова М.К.</i> Феномен Новый Узбекистан – решающий фактор развития	466

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA DARSLARINI O'TKAZISHDA O'ZBEK XALQ CHOLG'ULARINI O'RGATISH USLUBIYOTI (BOSHLANG'ICH SINFLAR MISOLIDA)

Raxmonova Zarifaxon Raximjon qizi¹

¹Xalqaro Nordik universiteti

Musiqa ta'lim yo'nalishi

1-MS-23 – guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun sifatli musiqa darsini o'tish hamda, ularga o'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik bilimlarini zamonaviy metodik usullar orqali tanishtirish va o'rgatish yo'nalishlari tahlili, shuningdek, ushbu usullar orqali qanday natijalarga erishish mumkinligi haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Umumiy o'rta ta'lim maktabi, taraqqiyot strategiyasi, musiqa darsi, boshlang'ich sinf, cholg'ular, rasm, video, kreativlik, psixologiya, pedagogika, zamonaviy metodika, musiqa nazariyasi.

Davlatimiz tomonidan bugungi globallashuv jarayonida musiqa san'atiga e'tibor tobora ortib bormoqda. Jumladan, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan, milliy ruhdagi asarlarni ijro etish, ijrochilik san'atini mazmunan milliy musiqiy tamoyillar bilan boyitish, tinglovchilarni milliy ohanglar, an'analar va ko'p asrlik musiqiy meros vositasida estetik tarbiyalash muammosi shular jumlasidan bo'lib, ular har qachongidan ham ko'ra ko'proq, alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Hozirgi kunda bunday imkoniyatlar yaratilishi, bir tomondan boshlang'ich sinf o'quvchilarida kuy-qo'shiqqa bo'lgan qiziqishini oshirsa, yana bir tomondan musiqa va madaniyat muassalarida ijrochilik san'ati kabi bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantiradi. Ikkinchidan, musiqa san'ati asosida o'quvchi shaxsining ma'naviy, axloqiy madaniyatini, milliy g'urur va vatanparvarlik kabi xislatlarini shakllantiradi. Musiqa ijrochiligi ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stiradi, fikrlash darajasini kengaytiradi. Uchinchidan, musiqa san'ati navqiron avlodimizning yuksak ma'naviyat ruhida kamol topishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mamlakatimizda musiqa san'atini keng rivojlantirishga alohida ahamiyat berilib kelinmoqda. Ayniqsa, ijrochilik san'ati merosimizni asrab-avaylash va o'rganish, uni yosh avlodlarga bezavol yetkazish ta'minlanmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora – tadbirlar to'g'risidagi" qarorni imzoladi. Aholi, ayniqsa, olis hududlarda istiqomat qiladigan fuqarolarga madaniy dam olish xizmatlari ko'rsatish darajasini oshirish, Respublikaning barcha hududlarida teatr, sirk va boshqa turdagi ommaviy – madaniy va konsert tomosha tadbirlarini tizimli

ravishda yo'lga qo'yish, madaniyat va san'at sohasida iste'dodli yosh ijodkorlarni izlab topish va qo'llab – quvvatlash, ta'lim muassasalarini milliy cholg'ular, musiqa darsliklari, notalar to'plamlari va o'quv – metodik adabiyotlar bilan ta'minlashning yaxlit tizimini yaratish, 2022-2026 – yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi ushbu say'-harakatlarning uzviy davomi sifatida ahamiyat kasb etdi.

Mazkur dasturda:

umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarga mazkur qarorga ro'yxatda keltirilgan milliy musiqa cholg'ularidan kamida bittasida kuy ijro etish ko'nikmalari o'rgatiladi hamda bu haqda ularning ta'lim to'g'risidagi hujjatiga (shahodatnoma) tegishli qayd kiritildi;

musiqa fani uchun haftasiga belgilangan bir o'quv soati hamda unga qo'shimcha ravishda har hafta milliy musiqa cholg'ularida kuy ijro etish amaliy to'garaklari va fakultativ darslari o'tkaziladigan bo'ldi;

mazkur qaror ro'yxatida keltirilgan milliy cholg'ulardan kamida bittasida, 2023/2024 o'quv yilidan boshlab esa kamida uchtasida kuy ijro etish amaliy mahoratiga ega bo'lish musiqa fani o'qituvchilari uchun majburiy hisoblandi.

Muxtarram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning “2022 – yil 2 – fevraldagi PQ – 112 qarori”ga asosan Umumiy O'rta ta'lim maktablarida Musiqa darsiga juda katta e'tibor berilmoqda. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ushbu qarorga asosan o'quvchilarga “O'zbek xalq cholg'ulari”ni o'rgatish lozimligi ko'rsatib o'tilgan. Afsuski, juda ko'p umumiy o'rta ta'lim maktablarida bir xil deb bo'lmaydi. Ayrim maktablarda, boshlang'ich sinflarda musiqa darsini musiqa fani o'qituvchilari emas, balki, sinf raxbarlar o'tishmoqda. Boshlang'ich sinflarning musiqa fani darsligida nota, nota yo'li, pauza, o'lchovlar, nota cho'zimlari va shularga oid har xil mashg'ulotlar, qo'shiqlar berilgan. Ya'ni, Bolalar musiqa va sa'nat maktablari dasturi umumiy o'rta ta'lim maktablarida berilmoqda. Vaholangki, musiqa maktabda oladigan bilimlarni bolalar umumiy o'rta ta'lim maktablarida bemalol olishlari mumkin.

Bu holatni qanday to'g'rilash mumkin? degan savolga javob izlash, har bir soha mutaxassislarining asosiy vazifasidir. Bu holatni to'g'rilash uchun avvallambor musiqa fannini yaxshi biladigan, cholg'ular ijro qila oladigan mutaxassislarni ishga qabul qilish kerak. Boshlang'ich sinflarning musiqa darslarini sinf raxbariga emas, musiqa o'qituvchisiga berish lozim. Kasbiy tajriba, bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyasi sifatida aks ettirish yuqoridagi keltirib o'tilgan muammolar yechimi sifatida ta'kidlash imkonini beradi. Biroq, boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan kasbiy kompetensiyalar va ijodiy faoliyat ko'nikmalarining o'zlashtirilishi nafaqat amaliy ko'nikma va malakalarning integratsiyasi, mutaxassis sifatida faoliyatni samarali tashkil etish usul va vositalarini ishlab chiqishni, shu bilan birga kasbiy ijodkorlik metodologiyasidan xabardor bo'lish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ xarakterga ega shaxsiy sifatlarning yetarli darajada o'zlashtirilishi talab etiladi. Musiqa o'qituvchisi faqat musiqa nazaryasini va cholg'u ijro qilishnigina emas, psixologiyani ham yaxshi bilishi ishga qabul qilinayotganda sinovdan o'tkazilishi kerak. Musiqa fani

o'qituvchisi o'quvchilarga dars berish jarayonida kreativ yondasha olishi kerak, chunki, 7–14 yoshli o'quvchilarga ta'lim berish jarayonida kreativ bo'lish juda ham muhim.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to'laqonli anglash uchun dastlab “kreativlik”, “kreativ yondashuv” tushunchalarining ma'nosini tushunib olish talab etiladi. Ken Robinsonning fikriga ko'ra, “kreativlik – o'z qiymatiga ega original g'oyalar majmui” sanaladi. Gardner esa o'z tadqiqotlarida mazkur tushunchani quyidagicha izohlaydi: “kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim”. Emebaylning yondashuvi nuqtai nazaridan ifodalansa, kreativlik “muayyan soha bo'yicha o'zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko'nikmalarga ham ega bo'lish” demakdir.

Musiqqa o'qituvchisi boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'zlashtirishiga qarab turli xil usullari orqali ularga musiqqa darsligida berilgan mavzularni tushuntirishi kerak. Misol uchun 1–2-sinflar uchun o'zbek xalq cholg'ularini rasmlar orqali ko'rinishini ko'rsatib berish mumkin. Cholg'udan qanday ohang chiqishini video yozuvlar orqali ko'rsatib berishi, 3-4 sinflar uchun esa haqiqiy cholg'ularni ko'rsatib, ularni ijro qilib tanishtirilsa juda a'lo bo'ladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqqa fanini rivojlantirish uchun ham nazariy bilimga ega ham cholg'u ijro qilaoladigan, dars jarayoniga kreativ yondasha oladigan bolalar psixologiyasini biladigan mutaxassislar bormi? degan savol ayniqsa, nomutaxassis odamlar tomonidan tug'ilishi tabiiy hol. Albatta, bunday mutaxassislar yetishib chiqishi uchun talabalarning bilim olishiga katta e'tibor qaratilishi kerak. Talabalarning bilim olishi uchun barcha sharoitlar yetarli bo'lishi, va professor o'z kasbini mutaxassislardan bilim olishlari lozim. Misol uchun Xalqaro Nordik universitetini olaylik, bu universitetda Musiqqa ta'lim yo'nalishi yaqinda ochilganiga qaramay o'qish istagida bo'layotganlar soni kutilgandanda ko'proq bo'lmoqda. Buning sababi birinchidan, universitetda yaratilgan shart-sharoitlar; ikkinchidan musiqiy cholg'u vositalari bilan ta'minlanganligi; uchinchidan bo'lajak musiqqa o'qituvchisning kasbiy tayyorgarligiga xizmat qiladigan fundamental fanlarni o'qitish; to'rtinchidan, har bir fanni o'qitishda sohaning yetuk professor-o'qituvchilari jalb etilganligi va hokazo. Har bir auditoriyada so'nggi modeldagi kompyuter va televizor jihozlarni ishchi holatda ekanligi Talabalarga esa darslarni professor, fan doktori va dotsentlar ta'lim berishi. Ya'na talabalar o'z ustida ko'proq shug'ullanib ishlashi hamda o'z ijrolarini yozib olish uchun universitetning ichida studiyasi ham mavjud.

Yuqorida keltirilgan sharoitlar boshqa davlat va nodavlat oliy ta'lim muassalarida mavjud emas. Talabalar universitetda yaratib bergan imkoniyatlardan unumli foydalanib, o'z ustilarida ishlab kelmoqda. Talabalarni o'z ustida ishlashlari, ijod qilishlari uchun, universitetda harakatga keltiruvchi mexanizmlar mavjudligidir.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni xulosa qilish mumkinki, ushbu jarayonlar bo'lajak musiqqa o'quvchilarini musiqqa san'atiga bo'lgan qiziqishini uyg'otishida mustahkam mexanizm bo'lib xizmat qiladi, deb o'ylayman. O'quvchilar o'z o'rganishlari davomida xalqimizning milliy kuylari bilan

tanishishadi ya'ni milliylikimiz bilan. Boshlang'ich sinfda ular cholg'ularni rasmlar orqali jonli ko'rib o'rgangandan so'ng yuqori sinfga chiqishganda cholg'ularni o'zlari ijro qiladigan paytga kelganda ular boshqacha qiziqish bilan muhabbat bilan o'rganadilar. Chunki, ularga boshlang'ich musiqa ta'limi berilgan notalar, kalitlar va yana boshqa musiqa faniga oid belgilarni ular bilishgandan so'ng cholg'uni o'rganishda unchalik qiyinchilikka uchrashmaydi. 11–yillik majburiy ta'limni tugatishganda ularning shahodatnomalariga bir emas kamida uchta cholg'uni biladi deb yozilishi mumkin ba'liki undan ham ko'p. Umumiy o'rta ta'lim maktablarni nazoratga olish kerak ya'ni maktab o'quvchilariga musiqa darsi kim tomonidan o'tilyapti sinf raxbar tomonidanmi? Yoki musiqa o'qituvchisi o'z fannini mutaxassisi tomonidan o'tilyaptimi? Va qanday darajada o'tilmoqda darslar bularning barchasi nazoratga olinishi kerak deb hisoblayman. Prezidentimizning PQ 112-qaroriga binoan har bir Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'zbek xalq cholg'ulari bilan ta'minlangan. Endi u cholg'ular chang bosib turmasdan o'quvchilarga o'rgatilishi kerak. O'quvchilarning qiziqishiga qarab cholg'ularni o'rgatish kerak. Chunki inson qiziqqan narsasini tez o'rganadi, qiziqmaganini esa o'rgatish mushkul.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 02.02.2022 yildagi PQ-112-son.
2. Ne'matov Bo'ritosh Saydullayevich: Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari.
3. Avaz Mansurov. "Cholg'ulashtirish bo'yicha amaliy namunalari va mashqlar". – Toshkent, 2007.
4. Nig'matjon Sharipov. Xalq cholg'ularida ijrochilik (Rubob-prima uchun gamma va mashqlar): o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2019.